

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ
ІНСТИТУТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ**

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОГО МОЛОКА**

Тернопіль – 2025

УДК 636.2.034:637

DOI: 10.31073/vet_biotech.meth2025.08

Методичні рекомендації розглянуто Науково-технічною радою Тернопільської дослідної станції ІВМ НААН (протокол № 4 від 01.05.2025 р.) та затверджено Вченою радою ІВМ НААН (протокол № 5 від 29.05.2025 р.).

Укладачі: **Болтик Н. П.**, кандидат сільськогосподарських наук;
Кухтин М. Д., доктор ветеринарних наук, професор;
Перкій Ю. Б., кандидат ветеринарних наук;
Чернишенко О. Я., кандидат сільськогосподарських наук

Рецензенти: **Горюк Ю. В.**, доктор ветеринарних наук, доцент, Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»;

Пепко В. О., кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник лабораторії тваринництва, ветеринарного акушерства та санітарії Тернопільської дослідної станції ІВМ НААН

Організація виробництва органічного молока: науково-практичні рекомендації / Н. П. Болтик, М. Д. Кухтин, Ю. Б. Перкій, О. Я. Чернишенко.
Тернопіль: ТДС ІВМ НААН, 2025. 40 с.
DOI: https://doi.org/10.31073/vet_biotech.meth2025.08

Науково-практичні рекомендації призначені для спеціалістів агропромислового комплексу, науковців, викладачів, аспірантів, студентів аграрних вузів.

© ТДС ІВМ НААН, 2025

Зміст

Вступ	4
Терміни та визначення понять	5
1. Основні принципи ведення органічного сільського господарства	7
2. Система вимог до ведення органічного землеробства	8
3. Система вимог до ведення органічного тваринництва	11
4. Системи і способи утримання корів	15
5. Корми для тварин, які виробляють органічну продукцію	21
6. Ветеринарно-санітарні вимоги до виробництва молока, молочної сировини та молочних продуктів	24
7. Основні вимоги до виробництва продуктів дитячого харчування	26
8. Профілактика хвороб і ветеринарна медицина	28
9. Економічне стимулювання органічного сільськогосподарського виробництва	31
10. Атестація та сертифікація виробництва органічної продукції та сировини	32
Рекомендації господарству	36
Список використаної літератури	38

Вступ

Молочні продукти становлять важливу частину раціону здорового харчування людини. Сьогодні в Україні гостро постала проблема виробництва достатньої кількості високоякісного та безпечного молока. На молокопереробні підприємства сьогодні надходить до 20 % молока негатункового за якістю відповідно до європейських вимог.

Все частіше людство замислюється про ведення здорового способу життя і збереження екології та довкілля. Тому сьогодні найактуальнішим напрямом у сільському господарстві є розвиток безпечного, толерантного до природи та людини, органічного напрямку господарювання.

Органічне виробництво – це цілісна система господарювання і виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає визначеним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження [9].

Органічне сільське господарство, а також його продукція забезпечують реальну користь для збереження навколишнього середовища і здоров'я споживачів, які надають перевагу використанню органічних методів виробництва (відсутність ГМО-компонентів, синтетичних добрив, отрутохімікатів тощо), а тому – готові сплачувати додаткову цінову надбавку за сертифіковану органічну їжу [10].

Суворе дотримання органічних принципів, практичний досвід роботи, який відповідає жорстким регламентам Європейського органічного виробництва, сприятливі природні умови дозволяють виробляти органічну продукцію найвищої якості.

Ключові терміни

Молоко сире – продукт нормальної секреції молочних залоз однієї або декількох здорових корів, овець, кіз, буйволиць, кобил, температура якого не перевищує 40° С і який не піддавався будь-якій обробці.

Екологічно чистим і безпечним для здоров'я прийнято вважати молоко, що не містить токсичних речовин, не має канцерогенів, не справляє мутагенних чи інших несприятливих впливів на організм людини.

Органічне молоко – це продукт харчування, вирощений (вироблений) у результаті ведення сертифікованого органічного виробництва, що передбачає повну заборону використання синтетичних пестицидів та добрив, інших штучних речовин та генетично модифікованих організмів.

Типова ферма – приватне сільськогосподарське підприємство, що займається виробництвом сільськогосподарської продукції.

Органічна ферма – це проект кооперування виробників та споживачів доступної екологічної та органічної продукції рослинного та тваринного походження.

Органічне виробництво – виробництво за встановленими правилами, які дозволяють виготовляти натуральні продукти з оздоровчими властивостями; а також зберігати та відновлювати природні ресурси у процесі виробничої діяльності.

Зона органічного виробництва – визначене місце для ведення органічного сільськогосподарського виробництва, яке не зазнає впливу локальних техногенних емісій, ґрунти якого сертифіковані для органічного виробництва, і яка за всіма агроекологічними показниками придатна для створення сільськогосподарських підприємств з виробництва органічної продукції та сировини рослинного і тваринного походження.

Традиційна (неорганічна) продукція – продукція, виготовлена за загальноприйнятими технологіями виробництва сільськогосподарської продукції, де можна використовувати сертифіковані в Україні та

зареєстровані хімічні засоби захисту, синтетичні мінеральні добрива, консерванти, штучні барвники, стимулятори росту, гормони, антибіотики, ароматизатори, стабілізатори, підсилювачі смаку тощо відповідно до законодавства.

Органічна продукція – продукція, отримана в результаті атестованого виробництва відповідно до вимог Закону України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" та Правил органічного виробництва.

Екологічні переваги органічного виробництва полягають у тому що воно сприяє:

- збереженню природного середовища в процесі виробництва;
- збереженню та відновленню біорізноманіття в агроландшафтах;
- збереженню та відтворенню родючості ґрунтів;
- оберігає від забруднення природні води;
- зв'язок з виробником – місцевий чи регіональний, або навіть прямиий.

1. Основні принципи ведення органічного сільського господарства

Органічне сільське господарство являє собою систему виробництва, яка дозволяє зберігати здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Вона покладається скоріше на екологічні процеси, біологічне розмаїття і цикли, адаптовані до місцевих умов, аніж на використання ресурсів зі шкідливими результатами. Органічне сільське господарство поєднує традиції, новаторство, і науку на користь спільного для всіх середовища і для забезпечення справедливих відносин та гарної якості життя, для всіх, хто є його частиною [15].

Основними принципами ведення органічного сільського господарства є:

- забезпечення збереження та відтворення родючості ґрунтів методами, які оптимізують біологічну активність ґрунтів, забезпечують збалансоване постачання поживних речовин для рослин, зберігаючи земельні та інші природні ресурси, які використовуються при веденні органічного сільськогосподарського виробництва;
- ведення органічного сільськогосподарського виробництва у спеціально визначених зонах;
- забезпечення сталості органічного сільськогосподарського виробництва шляхом повторного використання залишків рослин та відходів тваринництва, що має бути основним способом удобрення;
- підвищення самоконтролю природних процесів при боротьбі з бур'янами, шкідниками та хворобами через використання різноманітних взаємозалежних форм життя, а також селекції культур, сівозмін, регулювання зрошування, обробітку ґрунту та культивуації;
- відмова від використання генетично модифікованих організмів та продукції з них;
- запобігання забрудненню довкілля;

– запобігання процесам утилізації пестицидів та агрохімікатів, отриманих шляхом хімічного синтезу;

– гарантоване забезпечення всім сільськогосподарським тваринам умов життя, що відповідним чином враховують основні аспекти їхнього природного поводження;

– підтримка оптимального використання та належної охорони водних ресурсів;

– підтримка і розширення біологічних циклів у системі ведення господарства і переробки, включаючи мікроорганізми, земну флору і фауну, рослини та тварини;

– збереження генетичного біорізноманіття виробничих систем та їхнього оточення, включаючи захист рослин, диких птахів і тварин;

– гармонійна рівновага між рослинним і тваринним виробництвом.

Згідно Закону “Про органічне виробництво” для запобігання наявних та потенційних ризиків при веденні органічного господарства потрібно дотримуватись наступних мінімальних рекомендованих відстаней:

- 50 км від будь-яких радіаційних джерел;
- 5 км від мегаполісів, міст та аеропортів;
- 1 км від великих заводів та індустріальних будівель;
- 300 м від великих доріг, залізничних шляхів, населених пунктів, малих підприємств та інтенсивних сільськогосподарських угідь;
- 100 м від невеликих асфальтованих доріг та обочин [11].

2. Система вимог до ведення органічного землеробства

У результаті проведених досліджень можна стверджувати, що в певній мірі українські чорноземи є дуже виснаженими завдяки рокам посиленого промислового ведення сільського господарства. Зараз, в середньому, по дослідних господарствах землі мають 2,1 % гумусу. Проте, з іншого боку,

через десятиліття економічної кризи великі площі землі мали змогу очиститись від тон хімікатів через мале внесення добрив, а тому саме зараз було б слушно говорити про відродження органічного землеробства в Україні.

До основних вимог щодо ведення органічного землеробства належать:

- забезпечення належного використання та відтворення природних ресурсів;

- впровадження ґрунтоохоронних технологій вирощування сільськогосподарських культур, які запобігають виникненню у ґрунті ерозійних чи інших деградаційних процесів;

- вироблення органічної продукції землеробства, яка має біологічно цінні якості та оздоровчі властивості;

- використання лише сертифікованого насіння та посадкового матеріалу;

- заборона використання генетично зміненого насіння, посадкового матеріалу та інших продуцентів генної інженерії;

- використання видів, і сортів рослин, адаптованих до ґрунтово-кліматичних; умов та стійких до шкідників і хвороб;

- заборона застосування синтетичних пестицидів, агрохімікатів та барвників;

- використання у якості добрив матеріалів мікробіологічного, рослинного чи тваринного походження, які при веденні органічного землеробства розщеплюються біологічно;

- добрива з людськими екскрементами (сеча, кал) забороняється використовувати для вирощування рослин, які будуть споживатись людиною;

- мінеральні добрива повинні використовуватись у програмі забезпечення довгострокових потреб родючості у поєднанні з такими іншими технологіями, як додавання органічної маси, зелених добрив, сівозміни та рослин, які фіксують азот;

– мінеральні добрива слід використовувати в їх натуральному складі, не дозволяється робити їх більш розчинними за рахунок хімічної обробки, крім змішування з водою або з природними дозволеними допоміжними засобами; – використання селітри і всіх інших азотних синтетичних добрив, включаючи сечовину, заборонено;

– загальна кількість добрива, яке вноситься у господарстві, не має перевищувати 170 кг азоту на рік/гектар сільськогосподарської площі, що використовується. За необхідності, загальна кількість тварин на одиницю площі має зменшуватися таким чином, щоб не перевищити наведену вище межу;

– для визначення відповідної кількості тварин на одиницю площі, згадану вище, тваринницькі підрозділи, повинні відповідати величині 170 кг азоту на рік/гектар сільськогосподарської площі, що використовується для різних категорій тварин;

– господарства органічного виробництва можуть вдатися до кооперації виключно з іншими господарствами та підприємствами, які відповідають даним стандартам для розподілу надлишкового добрива від органічного виробництва;

– впровадження системи внесення добрив, яка передбачає запобігання втратам поживних речовин і надходженню в ґрунт важких металів та інших речовин, що негативно впливають на ґрунтову біоту, а також використання мінеральних добрив лише у відповідності до спеціальних регламентів, які передбачають не заміну, а лише доповнення біогенних добрив;

– застосування для боротьби зі шкідниками, хворобами рослин та бур'янами пестицидів, отриманих у господарстві на основі місцевих рослин чи тварин, а також термічних і фізичних методів, а також механічного прибирання шкідників та ушкоджених частин рослин;

– збільшення популяції корисних комах, мікроорганізмів та природних паразитів як біологічного контролю шкідників та хвороб рослин;

– обмеження термічної стерилізації ґрунту, яка проводиться з метою боротьби з бур'янами і хворобами у разі, якщо це може знизити продуктивність сільськогосподарських культур і погіршити якість рослинницької продукції;

– створення необхідних умов для розмноження природних ворогів шкідників і хвороб сільськогосподарських рослин;

– застосування належним чином очищених сільськогосподарських знарядь [5].

Перелік пестицидів і агрохімікатів, які застосовуються у органічному сільськогосподарському виробництві, визначається центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики.

Вимоги до пестицидів і агрохімікатів, які застосовуються у органічному сільськогосподарському виробництві, визначаються законодавством.

При органічній системі ведення господарства потрібно вносити достатню кількість мікробіологічного матеріалу рослинного або тваринного походження для підвищення або, як мінімум, збереження родючості та біологічної активності ґрунту [3].

3. Система вимог до ведення органічного тваринництва

До основних вимог щодо ведення органічного тваринництва належать:

– вироблення органічної продукції тваринництва, яка має біологічно цінні якості та оздоровчі властивості;

– організація органічного тваринництва з урахуванням фізіологічних та поведінкових потреб, зокрема, забезпечення високоякісними органічними кормами, дотримання оптимальної кількості тварин на одиницю площі, застосування системи розведення тварин, яка враховує їх поведінкові потреби;

- впровадження практики утримання тварин, яка мінімізує стрес, сприяє їх здоров'ю та благополуччю, перешкоджає захворюванням та запобігає використанню хімічних алопатичних ветеринарних препаратів, таких як антибіотики;
- досягнення гарного стану здоров'я та благополуччя тварин, зростання їх продуктивності;
- заборона системи безземельного утримання тварин;
- стадні тварини не повинні міститися відокремлено;
- всі органічні тварини повинні бути народжені та вирощені в органічному господарстві;
- повне забезпечення органічними кормами раціону годівлі тварин;
- застосування штучного запліднення тварин;
- визначення головним критерієм при виборі методу лікування тварин забезпечення їх благополуччя;
- застосування методів традиційної ветеринарної медицини дозволено, якщо відсутні будь-які альтернативи [8].

3.1. Перехідний період

Перехід від традиційних методів ведення землеробства до органічного сільськогосподарського виробництва забезпечується протягом 24 місяців з дати подання заяви на сертифікацію земель (ґрунтів) сільськогосподарського призначення виробництва органічної продукції (сировини).

Термін перехідного періоду від традиційних методів утримання тварин до органічних починається з дати подання заяви на сертифікацію виробництва органічної продукції (сировини) і триває 24 місяці до початку виробничого циклу.

Перехідний період, згідно із Законом України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини", розпочинається:

1. З дня подання заяви встановленого зразка, що засвідчує намір особи перейти на органічне виробництво.

2. Після подання особою заяви на перехід до виробництва органічної продукції, вона повинна подати план про перехід на виробництво органічної продукції, який затверджується відповідним територіальним органом Центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства. Типовий план переходу на виробництво органічної продукції затверджується Центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства та публікується на його офіційному веб-сайті.

3. На осіб, які вирішили перейти до виробництва органічної продукції (сировини), поширюються такі вимоги:

- під час перехідного періоду застосовуються вимоги, встановлені Законом України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини"

- тривалість перехідного періоду залежить від виду діяльності, що підлягає атестації, від типу рослин або тварин, та визначається Правилами органічного виробництва та узгоджується з попереднім використанням землі, екологічною ситуацією, виробничим досвідом виробника;

- продукція однорічних культур вважається органічною у разі, якщо до початку їх вегетації завершився перехідний період тривалістю не менше 12 місяців;

- у разі, якщо перехідний період більший за встановлений строк, дозволяється маркування продукції як «продукція перехідного періоду»;

- продукцію рослинництва та тваринництва, вироблену під час перехідного періоду, забороняється реалізовувати як органічну продукцію з відповідним маркуванням та логотипом.

4. Центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства може прийняти рішення щодо визнання частиною перехідного періоду будь-якого попереднього проміжку часу, коли:

- до земельних ділянок застосовувалися заходи, які забезпечують невикористання на цих земельних ділянках продуктів, не дозволених

використовувати при виробництві органічної продукції, що підтверджується відповідними документами;

– земельні ділянки не оброблялися продуктами, не дозволеними для органічного виробництва, протягом двох і більше років, що підтверджується відповідними документами.

5. Центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства може прийняти рішення про подовження перехідного періоду, порівняно з попередньо визначеним терміном, у випадку, якщо земля була забруднена продуктами, не дозволеними до використання при виробництві органічної продукції.

6. Після успішного проходження перехідного періоду видається атестат встановленого зразка, а продукція маркується як органічна.

7. У разі, якщо результати перевірки незадовільні, територіальний орган Центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства відмовляє у видачі атестату. В такому випадку територіальний орган Центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства за заявою особи, яка виявила намір перейти на органічне виробництво, може продовжити термін перехідного періоду [11, 12].

3.2. Паралельне виробництво

1. Виробник, за наявності погодження територіального органу Центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства, може здійснювати виробництво органічної та традиційної (неорганічної) продукції рослинництва на одній площі:

а) у випадку виробництва багаторічних культур, термін культивації яких становить щонайменше три роки, якщо різновиди можна легко розрізнити, за дотримання наступних умов:

– відповідне виробництво є частиною плану переходу на виробництво органічної продукції за умови, якщо термін переходу не перевищує п'яти років;

– було вжито заходів для забезпечення постійного розділення продукції, отриманої від кожного з відповідних підрозділів;

– після закінчення збирання врожаю виробник повідомляє органу контролю точну кількість врожаю, зібраного у відповідних підрозділах, та інформує про заходи, вжиті для розділення продуктів;

б) якщо відповідні площі призначені для наукових досліджень, що узгоджено з Центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства;

г) у випадку використання земельної ділянки виключно для випасання худоби.

2. Центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства може дозволяти виробникам органічної продукції, які виконують дослідницьку роботу в галузі сільського господарства, здійснювати виробництво органічної та традиційної (неорганічної) продукції тваринництва, якщо було вжито відповідних заходів для забезпечення постійного розділення тварин, продуктів тваринництва, гною і кормів кожного з підрозділів.

3. При паралельному виробництві суб'єкт органічного виробництва відокремлює землю, тварин та продукти, які використовуються для/або вироблені за допомогою органічних частин, та веде відповідний облік для підтвердження такого відокремлення.

4. Детальні правила та умови здійснення паралельного виробництва визначаються Правилами органічного виробництва [11, 12].

4. Системи і способи утримання корів.

Запровадження тієї чи іншої системи чи способу утримання корів в Україні обумовлюється головним чином забезпеченістю господарств кормами відповідно до продуктивності та фізичного стану молодого стада. В даний час виділяють декілька систем утримання молочних корів: цілорічну

стійлову; стійлово-вигульну; стійлово-табірну; стійлово-пасовищну та стійлово-табірно-пасовищну. Застосування тієї чи іншої системи залежить від конкретних господарських умов.

Способів утримання корів є два – прив'язний і безприв'язний. Зараз найбільш поширене прив'язне утримання. Воно характеризується тим, що корови знаходяться, в зафіксованому положенні у стійлах, де тварини відпочивають, споживають корми і де їх доять. Останнім часом на молочних фермах застосовують, особливо при їх реконструкції, прив'язне утримання корів у стійлах з автоматичними прив'язями, а доять тварин на доїльних майданчиках різного типу. Влітку ж корів утримують на розміщених поблизу корівників вигульно-кормових майданчиках безприв'язно і доять на тих же доїльних майданчиках. Завдячуючи цьому, затрати праці з обслуговування корів скорочуються в 1,5–2 рази.

Безприв'язне утримання корів більше відповідає їх фізіологічним і технологічним вимогам. Проте, успішне застосування цього способу можливе лише при наявності високопродуктивної молочної худоби, повному забезпеченні її високоякісними і повноцінними кормами, спеціальними приміщеннями і спорудами, за умови, що керівництво господарством здійснюють компетентні спеціалісти, а обслуговуючий персонал суворо виконує вимоги технологічної дисципліни. Залежно від способів, які застосовують при організації відпочинку корів, безприв'язне утримання може бути: безприв'язне боксове та безприв'язне на глибокій незмінюваній підстилці.

Влітку в більшості господарств створюються сприятливі умови для оздоровлення тварин, підвищення їх продуктивності та покращення відтворювальних функцій і зниження собівартості одержуваного молока. В цей час найбільш зручно проводити ремонт тваринницьких приміщень, їх чищення та дезінфекцію. Якщо ж пасовища розміщені на віддалі понад 3 км від ферми, то застосовують стійлово-табірно-пасовищну систему утримання корів [1].

4.1. Правила стосовно умов утримання тварин

Виробництво екологічно безпечної продукції тваринництва можливе лише при створенні тваринам комфортних умов утримання, наявністю якісних кормів. Особливо важливо контролювати стан мікроклімату в тваринницьких приміщеннях.

При організації утримання худоби в органічному господарстві необхідно дотримуватись певних вимог, правил, рекомендацій.

1. Ізоляція, опалення і вентиляція будівлі має забезпечувати підтримання циркуляції повітря, рівня пилу, температури, відносної вологості повітря і концентрації газу в нешкідливих для тварин межах. Будівля має забезпечувати інтенсивну природну вентиляцію і природне освітлення.

2. Не обов'язково утримувати тварин у приміщеннях в областях з такими кліматичними умовами, які дозволяють тваринам жити надворі.

3. Щільність посадки у приміщеннях має забезпечувати комфорт, добробут і задовольняння відповідних властивих певним видам потреб тварин, які залежать, зокрема, від виду, породи і віку тварин. Також слід брати до уваги поведінкові потреби тварин, які залежать, зокрема, від розміру групи і від статі тварин. Щільність посадки має забезпечувати належні умови утримання тварин, за яких вони мають достатньо місця щоб стояти, легко лягати, повертатися, чиститися, приймати всі природні положення і робити всі природні рухи, наприклад, потягування .

4. Підлога у приміщеннях для утримання тварин має бути рівною, але не слизькою. Не менше половини площі поверхні у приміщенні має бути суцільною, тобто без щілин і не решітчастою.

5. У приміщенні необхідно передбачити зручну, чисту і суху зону для лежання/відпочинку, яка має достатній розмір і складається з суцільної конструкції без щілин. У зоні відпочинку має бути просторе сухе місце для лежання з підстилкою. В якості підстилки слід використовувати солому або

інший відповідний природний матеріал. Підстилку можна покращувати і збагачувати будь-якими мінеральними продуктами.

6. Зони вільного вигулу можуть бути частково вкритими, травоядні тварини повинні мати доступ до пасовищ завжди, коли це можливо.

7. Тварин утримують гуманно, випасають на сертифікованих пасовищах, у годівлі використовують лише сертифіковані органічні корми рослинного походження. Щоб воно було натуральним і корисним, тварини повинні отримувати чистий корм [5].

4.2. Доступ до зон вільного вигулу

1. Зони вільного вигулу можуть бути частково вкритими.

2. У відповідності до Статті 14(1)(b) Постанови (ЄС) №834/2007 травоядні тварини повинні мати доступ до пасовищ завжди, коли це можливо.

3. У тих випадках, коли травоядні тварини мають доступ до пасовищ у пасовищний період, а система утримання у зимовий період забезпечує тваринам свободу руху, дозволяється не виконувати вимогу стосовно забезпечення доступу тварин до зон вільного вигулу в зимові місяці.

Щільність розміщення худоби має ґрунтуватися на таких засадах:

– забезпечення комфорту та добробуту худоби з урахування виду та віку тварин;

– врахування поведінкових потреб відповідно до розміру поголів'я та статі худоби;

Необхідно стежити за тим, щоб середовище, що оточує тварин, приміщення й обладнання ферми, а також щільність поголів'я худоби на одиницю площі й розмір поголів'я, відповідали поведінковим потребам тварин і забезпечували:

– простір, достатній для вільного руху та можливість реалізації звичних моделей поведінки;

– достатнє надходження свіжого повітря, води, кормів та природного денного світла відповідно до потреб тварин;

- доступ до місць відпочинку, сховищ і захисту від сильного сонячного світла, температур, дощу і вітру відповідно до потреб тварин;
- підтримку групових структур через запобігання випадків утримання поголів'я тварин окремо від тварин свого виду;
- використання будівельних матеріалів та виробничого обладнання, які не можуть завдати значної шкоди здоров'ю людини або тварин.

Умови утримання в приміщенні повинні забезпечувати наступне:

- достатній доступ до прісної води і кормів відповідно до потреб тварин;
- простір для тварин, достатній для того, щоб природно стояти, легко лягати, здійснювати догляд за собою, повертатися, займати будь-яку природну позу та здійснювати будь-які природні рухи;
- якщо тварини потребують підстилку, то вона має бути з придатного природного матеріалу;
- захист тварин від хижаків та диких тварин.

Системи ведення безземельного тваринницького господарства заборонені. Всі тварини повинні мати постійний доступ до пасовищ або випасу на свіжому повітрі, або вигулу завжди, коли це дозволяє фізіологічний стан тварини, погодні умови і стан землі. Такі ділянки можуть частково мати накриття.

Утримувати худобу варто на території, де кліматичні умови дозволяють тваринам перебувати увесь час на свіжому повітрі.

Утримання худоби повинно відповідати її біологічним та поведінковим потребам, забезпечуючи наступне:

- легкий доступ до корму та води;
- відокремлення, опалення, охолодження та провітрювання загонів для худоби з метою створення відповідної циркуляції повітря, температури, відносної вологості повітря, концентрації газу, контролю рівня наявності пилу, все в межах, які не повинні бути шкідливими для худоби;
- достатній рівень природної вентиляції та доступу світла.

Пересування худоби може бути тимчасово обмеженим у випадку і погіршенням природних умов, коли здоров'ю чи добробуту тварини загрожує небезпека, а також у випадках виникнення необхідності здійснення заходів.

Приміщення, загони, обладнання та знаряддя, що використовуються в господарстві, необхідно ретельно чистити та проводити їх дезинфекцію з метою запобігання потрапляння інфекції та організмів, що спричиняють появу захворювань.

Загони на відкритому повітрі повинні при необхідності бути забезпечені захистом від дощу, вітру, сонця, високих температур, залежно від погодних умов та виду худоби.

Тварини можуть тимчасово утримуватися в приміщенні через суворі погодні умови або відсутність пасовищ внаслідок тимчасових сезонних обставин. Такі тварини все ж повинні мати доступ до вигулу на свіжому повітрі.

Кількість худоби, що випасається одночасно на пасовищі, земельній трав'яній ділянці чи іншому природному чи частково природному середовищі, має бути відносно невеликою з метою запобігання деградації ґрунту чи повному знищенню рослинності.

Уся худоба повинна мати доступ до пасовищ чи загонів на свіжому повітрі, які частково мають бути вкритими. Випасання худоби має відбуватися відповідно до фізіологічних потреб тварин, за сприятливих погодних умов та відповідного стану ґрунтів.

Уповноважений орган має право встановлювати певні винятки для:

- бугаїв та корів, для яких необхідно забезпечувати доступ до відкритих загонів та пасовищ у зимовий період;
- тварин на останньому етапі відгодівлі [8].

Дозволяється годувати тварин привезеним свіжим зеленим кормом там, де таке господарювання є більше сталим видом землекористування порівняно з випасом. При цьому, добробут тварин не повинне бути поставлене під загрозу.

Якщо тривалість природного денного освітлення продовжується за рахунок штучного світла, то максимальна кількість годин визначається з урахуванням географічних умов, природної поведінки і загального стану здоров'я тварин.

5. Корми для тварин, які виробляють органічну продукцію

Повноцінна годівля – один із вагомих чинників, що впливає на продуктивність великої рогатої худоби. В органічному господарстві годівля усіх сільськогосподарських тварин залежить від виду корму та потреб і направлена на тривалу продуктивність. Пріоритет мають біологічно вирощені в своєму господарстві корми з якомога закритим кругообігом. Найкращими кормами в годівлі великої рогатої худоби є зелена маса, сіно бобових і злакових трав, силос, сінаж.

Раціон великої рогатої худоби повинен містити мінімум 10% від поживності раціону добре структурованих грубих волокон (сіно, солома, сінаж з високим вмістом сухої речовини) [19].

1. Корми, вироблені в перехідний період, дозволяється використовувати лише за умови, що вони складають до 30 % кормової формули раціонів. Якщо такі корми виробляються у підрозділі цього ж господарства, їх частку можна збільшити до 100%. З них до 20 % можуть становити корми, спожиті чи зібрані на постійних пасовищах або на багаторічних фуражних земельних ділянках у перший рік переходу від традиційного до органічного виробництва, якщо такі пасовища або земельні ділянки є частиною господарства і не були частиною органічного виробничого підрозділу цього господарства протягом останніх п'яти років.

2. Стосовно травоїдних, за винятком щорічного періоду, коли тварин переганяють з зимових пасовищ на літні, не менше 50 % кормів має походити з власного господарства або, якщо це неможливо, бути виробленими у

співробітництві з іншими органічними господарствами, переважно у тому самому регіоні.

3. Усі молоді ссавці мають вигодовуватися натуральним молоком, переважно материнським, мінімальний термін такого вигодовування складає три місяці для жуйних тварин.

4. Система вирощування для травоядних має ґрунтуватися в основному на випасі у відповідності до доступності пасовищ у різні пори року. Не менше 60 % сухої речовини у добовому раціоні травоядних мають складати грубі корми, сухий або висушений фураж або силос. Дозволяється скорочення зазначеного вище до 50% для молочних тварин на початку лактації протягом не більше трьох місяців.

5. Характер відгодівлі має бути зворотним на будь-якому етапі вирощування. Примусова відгодівля заборонена [8, 11, 13].

Не дозволяється використовувати речовини і методи, які застосовуються:

- для відновлення якостей, втрачених у ході переробки і зберігання органічних кормів;
- для виправлення результатів недбалості при переробці, або можуть іншим чином вводити в оману щодо істинної природи даних продуктів.

Не повинні застосовуватися такі речовини:

- ГМО;
- похідні ГМО;
- продукти, вироблені ГМО;
- побічні продукти сільськогосподарських тварин (наприклад, відходи бойні) для жуйних тварин;
- рештки продуктів одних і тих самих видів;
- всі види екскрементів, включаючи пташиний послід;
- корми, які зазнали екстрагування розчинниками (наприклад, гексаном) або в які були додані інші хімічні речовини;
- чисті амінокислоти;

- сечовина та інші синтетичні азотні сполуки;
- синтетичні гормони росту або стимулятори;
- синтетичні збудники апетиту;
- консерванти, крім випадків їхнього використання як допоміжних засобів переробки;
- штучні барвники;
- стимулятори росту і синтетичні амінокислоти. Також заборонене використання іонізуючої радіації для обробки органічних кормів або сировини, яка використовується у кормах.

Можуть використовуватися наступні засоби консервації кормів:

- бактерії, гриби і ензими (ферменти);
- побічні продукти харчової промисловості (наприклад, м'яса);
- продукти на рослинній основі.

Кормові добавки та речовини, що використовуються при переробці, не повинні походити від генетично модифікованих організмів чи продуктів. До їх складу можуть входити: морська сіль; тверда кам'яна сіль; дріжджі; ферменти; пахта (сироватка); цукор; чи цукристі продукти, такі як чорна патока; мед; молочні, оцтові, мурашині, пропіонові бактерії чи їх природні кислотні продукти, у випадку, якщо природні умови перешкоджають процесу відповідної ферментації та за згоди відповідного уповноваженого органу.

Неорганічні кормові матеріали рослинного походження, кормові матеріали тваринного і мінерального походження, кормові добавки можуть використовуватися лише якщо є відповідні дозволи.

Утримання тварин на такій дієті, яка може викликати анемію, а також примусова відгодівля заборонені.

Годівля тварин не повинна конкурувати з їжею, яку споживають люди. Передусім корм треба використовувати для годівлі тварин і дотримуватися закритого циклу в господарстві. Придбані органічні корми використовуються задля доповнення власних та збалансування дієти для тварин.

Основними тваринами на органічних господарствах мають бути жуйні. Фермерське господарство має сертифікат, який підтверджує, що корова з повним правом може називатися органічною: щодня тварини перебувають на свіжому повітрі, взимку їх годують сіном, влітку – травою, без жодних домішок чи антибіотиків. Такі корови помирають пізніше і виглядають краще за звичайних, українських традиційного утримання [8, 11, 13].

6. Ветеринарно-санітарні вимоги до виробництва молока, молочної сировини та молочних продуктів

Молочні продукти – важлива частина раціону здорового харчування людини. За даними численних досліджень науковців, коров'яче молоко зі звичайних ферм містить антибіотики, сліди важких металів, а також гормони, які отримує корова [16]. Тому важливим є виробництво екологічного продукту, корисного для здоров'я. Органічне молоко тепер стає доступним і в Україні.

1. Виробництво молока, молочної сировини та молочних продуктів (у тому числі молочних продуктів для спеціального дієтичного споживання (використання), продуктів для дитячого харчування, харчування для спортсменів та осіб похилого віку) здійснюється за наявності експлуатаційного дозволу для потужностей (об'єктів) з їх виробництва, що видається відповідним головним державним інспектором ветеринарної медицини. (Частина перша статті 9 в редакції Законів N 2132-VI (2132-17) від 15.04.2010, N 5462-VI (5462-17) від 16.10.2012).

Експлуатаційний дозвіл видається у встановленому законодавством порядку. (Частина статті 9 в редакції Закону N 2132-VI (2132-17) від 15.04.2010)

2. Забороняється продаж молока та молочної сировини без документа, що засвідчує епізоотичне благополуччя тварин у господарствах, який видається безплатно центральним органом виконавчої влади, що реалізує

державну політику у сфері ветеринарної медицини, згідно із законодавством України. {Частина третя статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5462-VI (5462-17) від 16.10.2012 }.

3. Контроль за безпечністю та якістю молока, молочної сировини і молочних продуктів здійснюється суб'єктами господарювання відповідно до закону шляхом:

– додержання умов виробництва, зберігання та реалізації молока, молочної сировини і молочних продуктів відповідно до нормативно-правових актів;

– створення та діяльності лабораторій, обладнаних сучасними приладами і відповідними реактивами для визначення показників безпечності та якості молока, молочної сировини згідно Закону N 2132-VI (2132-17) від 15.04.2010).

На молочній фермі повинно бути організовано:

- Покращення технічного стану доїльного обладнання.
- Належне охолодження молока.
- Покращення гігієни доїння.
- Покращення гігієни персоналу.
- Покращення гігієни прифермської території.
- Перевірка якості води.
- Боротьба з гризунами і комахами.
- Надання пакету ветеринарних документів.

Крім вищезазначеного, міжнародне співтовариство вимагає, щоб відповідні державні органи країни, з якої здійснюється експорт молокопродуктів, могли на належному рівні забезпечити інформацію про:

- санітарну ситуацію в тваринництві в країні або конкретному регіоні;
- виникнення інфекційних захворювань тварин;
- наявність ефективного законодавства про обіг ветеринарних препаратів;
- наявність контролю хімічних залишків в сировині та продуктах тваринного походження;

- наявність належного ветеринарного контролю за санітарією на підприємствах (фермах) [8, 11].

7. Основні вимоги до виробництва продуктів дитячого харчування

Однією із актуальних проблем нашої держави є виробництво дитячого харчування. Не зважаючи на добре розвинену вітчизняну харчову промисловість, продуктів дитячого харчування в Україні виробляється не достатньо. Так, на сучасному державному ринку лише 20% продуктів для малюків вітчизняного виробництва, а інші 80% – іноземних виробників [17].

Для отримання високоякісних продуктів дитячого харчування потрібна сировина високого ґатунку, яка має відповідати чинним стандартам. Таку сировину можна виробляти лише у спеціалізованих господарствах із застосуванням технологій, які дозволяють виробляти харчову продукцію високої якості [18].

1. Продукти дитячого харчування, що виробляються в Україні, повинні відповідати обов'язковим параметрам безпеки та мінімальним специфікаціям якості, затвердженим центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я, та бути етикетованими відповідно до закону.

2. Виробництво продуктів дитячого харчування здійснюється виключно на промисловій основі відповідно до нормативної документації із стандартизації.

3. Виробники продуктів дитячого харчування зобов'язані застосовувати на своїх підприємствах санітарні заходи та належну практику виробництва, систему аналізу ризиків та контролю (регулювання) у критичних точках (НАССР) чи інші системи забезпечення безпеки та якості.

4. Нормативна документація із стандартизації щодо виробництва продуктів дитячого харчування та продукція, що за нею виготовляється, підлягають державній реєстрації відповідно до Закону.

5. Для виробництва продуктів дитячого харчування забороняється використання сировини, яка містить пестициди, важкі метали, радіонукліди, гормональні препарати, антибіотики та інші небезпечні речовини, наявність яких не допускається державними санітарними нормами або рівні яких перевищують максимально допустимі.

6. Забороняється використання для виробництва продуктів дитячого харчування сировини, що складається або виробляється з генетично модифікованих організмів.

7. Відповідність сировини державним санітарним нормам підтверджується санітарно-епідеміологічним сертифікатом, виданим у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я.

8. Харчові добавки, що використовуються у виробництві продуктів дитячого харчування, повинні бути зареєстровані в порядку, встановленому центральним органом виконавчої з питань охорони здоров'я. Забороняється використання барвників для продуктів дитячого харчування, що призначені для грудних дітей, а також штучних барвників в інших продуктах дитячого харчування.

9. Забороняється використання у виробництві продуктів дитячого харчування м'яса механічного обвалювання, шкури свинячої, крохмалю харчового, борошна пшеничного, гідратованих продуктів із сої та її похідних, а також сумішей спецій та прянощів, до складу яких входять незареєстровані харчові добавки.

10. Продукти дитячого харчування повинні мати індивідуальну герметичну упаковку. Упаковки продуктів дитячого харчування, що швидко псується при порушенні герметичності пакування і потребують зберігання при певних температурних умовах та споживання безпосередньо після відкриття упаковки, повинні бути розраховані на одну порцію споживання відповідно до вікових потреб дитини.

11. Упаковка для продуктів дитячого харчування повинна бути виготовлена з матеріалів, дозволених для використання центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я.

12. Використання технологічного обладнання, допоміжних засобів та матеріалів для виробництва та обігу у виробництві продуктів дитячого харчування здійснюється за наявності висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи щодо безпечності харчових продуктів.

13. Декларування виробником відповідності якості та безпечності продуктів дитячого харчування здійснюється в порядку, визначеному законом [14].

8. Профілактика хвороб і ветеринарна медицина

1. Застосування хімічно синтезованих традиційних ветеринарних лікарських препаратів або антибіотиків з профілактичною метою заборонене.

2. Застосування речовин для стимуляції росту або продуктивності (в тому числі антибіотиків, кокцидіостатиків або інших штучних засобів для стимуляції росту) та застосування гормонів або подібних речовин для контролю репродукції або з іншою метою (наприклад, індукція синхронізації тічки) заборонене.

3. Якщо тварини отримані з не органічних підрозділів, залежно від місцевих обставин можуть застосовуватися спеціальні заходи, наприклад, скрінінг-тести або карантин.

4. Споруди, загони, обладнання і посуд мають піддаватися належному очищенню і дезінфекції задля запобігання перехресному інфікуванню і утворенню носіїв хвороб. Фекалії, урину і нез'їдену або розливу чи розсипану їжу слід прибирати з періодичністю, необхідною для зведення до мінімуму запаху і запобігання приваблюванню комах або гризунів [9, 13, 11].

8.1. Ветеринарне лікування

1. Якщо незважаючи на профілактичні заходи, спрямовані на забезпечення здоров'я тварин, як зазначено у Статті 14(1)(e)(i) Постанови (ЄС) №834/2007, тварини захворіли або поранилися, слід негайно розпочати лікування, якщо необхідно, в ізоляції та у відповідних умовах утримання.

2. Слід віддавати перевагу застосуванню фітотерапевтичних, гомеопатичних продуктів, мікроелементів і продуктів, перелік яких міститься у частині 3 Додатку V і у частині 1.1 Додатку VI Постанови (ЄС) №834/2007 перед лікуванням ветеринарними хімічно синтезованими традиційними препаратами або антибіотиками, за умови, що перші є ефективними для лікування тварин даного виду і для даного випадку.

3. В органічному виробництві не дозволяється запобіжне застосування хімічно синтезованих традиційних лікарських препаратів. Проте у випадку хвороби або поранення тварини, що потребує негайного лікування, використання хімічно синтезованих традиційних лікарських препаратів має бути суворо мінімізованим. Більше того, з метою гарантій чистоти органічного виробництва для споживачів має існувати можливість застосування обмежувальних заходів, таких як подвоєння терміну відвикання після застосування хімічно синтезованих традиційних лікарських препаратів.

4. За винятком вакцинації, лікування від паразитів і застосування обов'язкових схем знищення, у випадку отримання твариною або групою тварин більше трьох курсів лікування хімічно синтезованими традиційними ветеринарними лікарськими препаратами або антибіотиками протягом 12 місяців, або більше одного курсу лікування, якщо продуктивний життєвий цикл цих тварин складає менше одного року, відповідних тварин або отриману з них продукцію не можна продавати як органічні продукти, і тварини мають пройти перехідний період, зазначений у Статті 38(1).

Слід вести записи та зберігати документальні підтвердження таких випадків для органу контролю або контролюючої установи.

5. Період відвикання між останнім призначенням тваринам традиційного ветеринарного лікарського препарату за звичайних умов застосування і виробництвом органічних харчових продуктів з таких тварин має складати подвоєний встановлений законом термін відвикання, як зазначено у Статті 11 Директиви 2001/82/ЕС, або 48 годин, якщо такий період не вказаний.

Хірургічне лікування слід застосовувати лише з огляду на потреби безпеки, з метою послаблення страждань та підтримки здоров'я й добробуту худоби. Хірургічне втручання заборонене.

Наступні винятки допускаються коли страждання тварин можна звести до мінімуму хірургічним шляхом; у разі необхідності застосовується наркоз:

- кастрація;
- видалення рогів;
- обрізання шерсті навколо хвоста.

В органічному господарюванні основний принцип здоров'я тварин: «Запобігання краще, ніж лікування». Тому всі заходи та рекомендації щодо розведення тваринництва та годівлі спрямовані на підтримання здоров'я тварин і мінімізацію стресу.

Завдяки дотриманню елементарної гігієни доїння, дисципліни, належного миття доїльного обладнання та новим технологіям можна отримати молоко високої якості. Молоко з доїльних апаратів йде безпосередньо у ємність для зберігання, при цьому унеможливорюється контакт з повітрям чи руками, тож загроза можливого забруднення рівна нулю, а також завдяки жорсткій системі контролю якості.

Чим менше операцій з обробки зазнає молоко на шляху до споживача, тим більше в ньому залишиться корисних речовин і мікроелементів. До того ж, ферма повинна мати належний рівень оснащення та можливість зберігати молоко охолодженим. Висока якість органічного молока та молочних продуктів досягається через дбайливе ставлення та увагу до кожного аспекту природних умов утримання корів, якісні корми та автоматизоване, без

стресове доїння. І, як наслідок цього, молочна сировина вищого гатунку переробляється в органічні молочні продукти відмінної якості [8, 11].

9. Економічне стимулювання органічного сільськогосподарського виробництва

Державна підтримка виробників молока, молочної сировини і молочних продуктів здійснюється, виходячи з пріоритетності розвитку молочної галузі агропромислового комплексу, зокрема шляхом фінансування з Державного бюджету України:

- програм розвитку селекційно-племінної роботи в молочному скотарстві, протиепізоотичних заходів, що мають загальнодержавне значення;

- дотацій на молоко незбиране екстра, вищого, першого та другого гатунку і вершки незгущені; (Абзац третій статті 16 в редакції Закону N 402-V (402-16) від 30.11.2006; із змінами, внесеними згідно із Законом N 2132-VI (2132-17) від 15.04.2010);

- підтримки виробництва продукції дитячого харчування;

- надання пільгових короткострокових і довгострокових кредитних ресурсів;

- лізингових послуг щодо придбання обладнання вітчизняного та зарубіжного виробництва для технічного переоснащення і запровадження сучасних технологій виробництва та переробки молока і молочних продуктів суб'єктами господарювання, на яких поширюється дія цього Закону;

- стимулювання підвищення якості молока, що відповідає вимогам державного стандарту України, через доплати у відсотках до закупівельної ціни:

- для молока гатунку екстра - 25 відсотків; (Абзац дев'ятий частини першої статті 16 в редакції Закону N 2132-VI (2132-17) від 15.04.2010);

– для молока вищого гатунку - 20 відсотків (Абзац десятий частини першої статті 16 в редакції Закону N 2132-VI (2132-17) від 15.04.2010).

Положення з нарахування та виплати коштів зазначених у Законі України “Про молоко та молочні продукти” для державної підтримки виробників молока, молочної сировини та молочних продуктів затверджуються Кабінетом Міністрів України за погодженням з комітетами Верховної Ради України з питань аграрної політики і земельних відносин та з питань бюджету.

Держава здійснює економічне стимулювання виробників органічних продуктів шляхом:

– компенсації фізичним і юридичним особам витрат на сертифікацію органічного виробництва;

– встановлення дотацій на виробництво органічних продуктів та сировини протягом перехідного періоду.

Порядок економічного стимулювання органічного сільськогосподарського виробництва встановлюється Кабінетом Міністрів України [4, 6, 7].

10. Атестація та сертифікація виробництва органічної продукції та сировини

1. Атестація здійснюється територіальним органом Центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства безкоштовно.

2. Атестація здійснюється з метою оцінки технічних можливостей особи забезпечувати виробництво органічної продукції та/або сировини.

3. Для проведення атестації особа подає заяву до відповідного територіального органу Центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства та відомості, які засвідчують, що їх

технічні можливості забезпечують виробництво органічної продукції та/або сировини.

4. Територіальний орган Центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства впродовж місяця з дня отримання відповідної заяви зобов'язаний здійснити перевірку та прийняти рішення про видачу чи відмову у видачі атестату.

5. Атестація виробництва органічної продукції та/або сировини проводиться один раз на два роки.

6. У разі прийняття територіальним органом Центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства рішення про відмову у видачі атестата особі, протягом трьох робочих днів з дня прийняття такого рішення надсилається письмове повідомлення із зазначенням підстави відмови. Такими підставами є:

а) встановлення за результатами перевірки відсутності технічних можливостей особи забезпечувати виробництво органічної продукції та/або сировини;

б) підписання заяви особою, яка не має на це повноважень;

в) виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих на атестацію.

Відмова у видачі атестату з підстав, не передбачених цією статтею, забороняється.

У разі відмови у видачі атестату з підстав, передбачених пунктом а), за бажанням особи вона може перейти на перехідний період у порядку, передбаченому цим Законом.

Після усунення причин, передбачених пунктами б) та в), що були підставою для винесення рішення про відмову у видачі атестату, особа може повторно подати заяву, яка розглядається в установленому порядку.

7. Порядок проведення атестації встановлюється Кабінетом Міністрів України [8, 11].

10.1. Сертифікація земель (ґрунтів) для органічної продукції та сировини та встановлення зон органічного виробництва

1. Землі (ґрунти) для ведення органічного виробництва підлягають обов'язковій сертифікації.

2. Сертифікація земель та встановлення зон органічного виробництва здійснюється органом сертифікації за висновком відповідних наукових установ, науково-дослідних інститутів, лабораторій якості та безпеки продукції відповідно до законодавства. Порядок здійснення сертифікації земель та встановлення зон органічного виробництва встановлюється Кабінетом Міністрів України.

3. Сертифікація земель (ґрунтів) та встановлення зон органічного виробництва здійснюється з метою отримання незалежної від зацікавлених сторін (суб'єктів органічного виробництва) об'єктивної інформації щодо якості земельних ділянок, сприяння їх ефективному використанню, збереженню родючості ґрунтів, встановленню їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур. Критерії якості земель, їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур розробляються Центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики та продовольства України, за участю представників Центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, відповідних наукових установ, науково-дослідних інститутів, та затверджуються Кабінетом Міністрів України.

4. Сертифікація земельних ділянок проводиться з урахуванням еколого-токсикологічних показників агрохімічного паспорту земельної ділянки та результатів хімічного аналізу тест-рослин, які вирощуються на цих ґрунтах на час обстеження.

5. За результатами проведення сертифікації земель видається сертифікат встановленого зразка, а земельна ділянка може використовуватися в органічному виробництві.

6. Орган сертифікації несе відповідальність за роботи із сертифікації земель (грунтів) згідно з чинним законодавством [8, 12, 13].

10.2. Сертифікація органічної продукції

1. Органічна продукція та сировина підлягають обов'язковій сертифікації.

2. Сертифікація органічної продукції (сировини) здійснюється органом сертифікації з метою встановлення відповідності органічної продукції вимогам до органічної продукції, сировини, встановленим у нормативних документах.

3. Органічна продукція та сировина повинні відповідати показникам якості та безпеки, які встановлені законодавством.

4. Сертифікація органічної продукції та сировини здійснюються органом із сертифікації у порядку встановленому центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики.

5. Після проведення сертифікації органічної продукції та сировини видається сертифікат встановленого зразка, а продукція отримує право маркуватися як органічний продукт.

6. Сертифікат видається у разі, якщо усі інгредієнти живої або непереробленої сільськогосподарської продукції вироблено у відповідності з вимогами, встановленими Законом України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" та Правилами органічного виробництва.

7. Сертифікат видається для переробленої сільськогосподарської продукції у разі, якщо не менше 95 % інгредієнтів є органічними.

8. У разі виробництва органічної продукції (сировини) з застосуванням традиційної продукції (сировини) та продукції перехідного періоду у порядку, визначеному частиною сьомою статті 16 (Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини") сертифікат видається у разі, якщо 90 % інгредієнтів живої або непереробленої сільськогосподарської продукції вироблено у відповідності з

вимогами, встановленими цим Законом та Правилами органічного виробництва.

9. У разі виробництва органічної продукції (сировини) з застосуванням традиційної продукції (сировини) та продукції перехідного періоду у порядку, визначеному частиною сьомою статті 16 (Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини") сертифікат видається для переробленої сільськогосподарської продукції у разі, якщо не менше 85 % інгредієнтів є органічними.

Можна зробити висновок, що екологізація сільськогосподарського виробництва має стати пріоритетним напрямом у переході сільського господарства на засади сталого розвитку й відповідати вимогам оптимального поєднання екологічного фактора й економічних інтересів. Необхідно переймати багатий досвід міжнародних організацій, Європейського Союзу, а також країн-лідерів із запровадження органічних технологій, як інструменту сталого розвитку сільського господарства [8, 11, 12, 13].

Рекомендації господарству

Щоб перейти Українським господарствам до екологічного сільського виробництва потрібно:

- Включення в сівозмін бобових багаторічних трав, які здатні накопичити в своїй біомасі 200–300 кг/га азоту, а також однорічні бобові культури, які спроможні накопичити 60–100 кг/га біологічного азоту. Насичення сівозмін культурами – азотфіксаторами до 20–30 % дозволяє на 25–30 % зменшити норми внесення азотних добрив;
- Внесення органічних добрив з розрахунку на бездефіцитний баланс гумусу. Крім твердого гною, це компости, солома, сапропелі, рідкий гній, пташиний послід, торф, зелене добриво тощо;

- Кількість внесених мінеральних добрив повинна компенсувати винос поживних речовин з урожаєм. Дози їх мають відповідати принципу розумної достатності;
- Зменшення доз азотних добрив як основного джерела накопичення нітратів у продукції шляхом нітрогенізації насіння ризоторфіном;
- Роздрібне та локальне внесення добрив, особливо азотних, що значно зменшує їх еколого-токсикологічний ефект;
- Грунтоохоронний обробіток земель, який запобігає їх деградації та втраті гумусу, мінеральних сполук з продуктами ерозії;
- Покращення матеріально-технічної бази, пов'язаних із внесенням туків;
- Підвищення загальної культури землеробства;
- Вдосконалення асортименту і якості мінеральних добрив;
- Виробництво безбаластних висококонцентрованих добрив, які не містять важких металів та інших токсикантів;
- Виробництво добрив, які включають макро- та мікроелементи, стимулятори росту рослин, інгібітори нітрифікації тощо, які задовольняли б потреби рослин у комплексі;
- Створення мінеральних добрив пролонгованої дії з урахуванням періодичності живлення рослин;
- Одержання без фторових фосфатів;
- Вибір оптимальних термінів внесення добрив з урахуванням біологічних особливостей культури, властивостей ґрунту, погодних умов, форм добрив;
- Застосування в боротьбі з шкідниками, хворобами та бур'янами в першу чергу профілактичних, біологічних, механічних, фітоцентричних методів при обмеженому використанні хімічного.

Використана література

1. Легеза Д. Г. Досвід органічного виробництва у сільськогосподарських підприємствах Пенсільванії / *Серія «Економічні науки»* : зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету. 2010. № 8. С. 194–201.
2. Легеза Д. Г. Процес розвитку виробництва органічної продукції в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2010. №683 С. 99–104.
3. Легеза Д. Г. Світовий досвід органічного виробництва сільськогосподарської продукції / *Серія «Економічні науки»* : зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету. 2010. № 3 (11). С. 308–315.
4. Мілованов Є. В. Тенденції розвитку ринку української органічної продукції // *Матеріали науково-практичного семінару «Сучасні тенденції виробництва та маркетингу органічної продукції»* (Львів, 31 березня 2004 р.). 2004. С. 37–42.
5. Новиков Ю. Н. Організація виробництва у сільськогосподарських підприємствах: практикум / під ред. Ю. Н. Новикова, Н. М. Жуковського. К. : Вища школа, 1986. 311 с.
6. Сучкова В. М. Методичні підходи до обґрунтування ціни пропозиції на органічну продукцію. *Економіка АПК*. 2009. № 5. С. 110–115.
7. Ходаківська О. В., Корчинська С. Г. Світова практика державного регулювання та підтримки органічного виробництва. *Вісник Харківського національного університету сільського господарства*. Серія «Економічні науки». 2011. Вип. 113. С. 418–423.
8. Проект Закону України “Про органічне виробництво” від 12.03.2009.

9. Основи органічного виробництва : навч. Посіб. Для студ. агр. вищ. навч. закл. / П. О.Стецишин, В. В. Пиндус, В. В. Рекуненко та ін. Вид. 2-ге, змін. і доповн. Вінниця: Нова Книга, 2011. 552 с.

10. Довідник міжнародних стандартів для органічного агровиробництва / Навчально-координаційний центр сільськогосподарських дорадчих служб; За ред. Капшика М. В. та Котирло О. О. К.: СПД Горобець Г. С., 2007. 356 с.

11. Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини".

12. Електронний ресурс: <http://www.organic.com.ua/>

13. Електронний ресурс: [http:// https://organicukraine.org.ua/about](http://https://organicukraine.org.ua/about)

14. Закон України "Про дитяче харчування" № 142-V від 14.09.2006 р.

15. Willer E. В. Н., & Youssefi M. The world of organic agriculture. Statistics and emerging trends. 2007. 44 р. Електронний ресурс: <http://orgprints.org/10506/01/willer-youssefi-2007-p1-44.pdf>

16. Федорук Р. С., Ковальчук І. І. Біологічна цінність і якість молока в контексті техногенного забруднення природного середовища та екологічної безпеки. *Біологія тварин*. 2007. Т.9, № 1–2.

17. Азбука харчування. Харчування дітей: Довідник / С. К. Ткаченко, І. О. Мартинюк. Львів: Світ, 1995. 200 с.

18. Дейнеко Л. В., Хлобистов Є. В. Стратегічна екологічна оцінка проектів щодо екологічно безпечної продукції у забезпеченні сталого агропромислового розвитку. *Механізм регулювання економіки*. 2006. №4. С. 29–34.

19. Зайчук Т. О. Виробництво екологічно чистих продуктів харчування як стратегічний напрям розвитку України. *Економіка і регіон*. 2009. №1. С. 100–105.

БОЛТИК Наталія Петрівна

кандидат сільськогосподарських наук, старший дослідник,
директор ТДС ІВМ НААН

КУХТИН Микола Дмитрович

доктор ветеринарних наук, професор, провідний науковий співробітник
лабораторії тваринництва, ветеринарного акушерства та санітарії
ТДС ІВМ НААН

ПЕРКІЙ Юрій Богданович

кандидат ветеринарних наук, старший науковий співробітник,
вчений секретар ТДС ІВМ НААН

ЧЕРНИШЕНКО Олена Ярославівна

кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник
лабораторії тваринництва, ветеринарного акушерства та санітарії
ТДС ІВМ НААН

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОГО МОЛОКА

В авторській редакції

Підписано до друку 02.06.2025 р. Формат 60x90
Папір друк. №2. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 2,29
Тираж 100 прим. Зам. № _____

Видавець: ТДС ІВМ НААН
Україна, 46027 м. Тернопіль, вул. Тролейбусна, 12
Тел.: (0352) 53-69-04
e-mail: terdosvet@meta.ua